

O PRAVDĚ

JAN SOKOL

Bože, vrať světu pravdu! Bude to víc než mírové smlouvy, bude to cennější než každé spojenectví. Nikdo, žádný národ, žádný stát si nebudíž jist, pokud mohou být lidské vztahy kdykoliv zkorumpovány nástroji lži. Nebude jistoty, nebude smluv, nebude ničeho platného a bezpečného, pokud vědomí kteréhokoliv národa bude zkřivováno záměrnou lží. Za každou lží je úklad a násilí; každá lež je útok na bezpečí světa. Nikdo nebude žít v míru ani za nejsilnější hradbou oceli a betonu; okřídlená lež se vysměje všem našim pevnostem. Zbavit svět lží je víc než odzbrojení.

Karel Čapek (1938)

Je až s podivem, kolik vzdělaných lidí se v nedávné době usilovně snažilo – a možná ještě snaží – pojem pravdy nějak zpochybnit, zesměšnit, diskreditovat. Jsou lidé, kteří slovo pravda nenapiší jinak než v uvozovkách, jen aby se neztrapnili. A přece je každý člověk, který mluví a píše, na pravdě a pravdivosti úplně závislý. Kdyby se ztratil rozdíl mezi pravdivou, nepravdivou a lživou řečí, ztratila by řeč svůj smysl. Kdybych se nemohl spolehnout, že (skoro) každý mi odpoví pravdivě, nemělo by smysl ani se zeptat kolik je hodin.

Mohli byste mi teď namítnout, že ve jménu nějaké pravdy se přece lidé v historii dokonce zabíjeli. Takže abychom se nedostávali do sporů, nehádali a nezabíjeli, měli bychom raději uznat, že pravd je mnoho a každý má nějakou tu svoji. Jenže co je to „moje pravda“? Zřejmě právě to, čemu Platón říkal „pouhé mínění“ a pokládal je za protiklad té skutečné pravdy, která nikomu nepatří a která nám naopak vládne a rozsuzuje naše spory. Kdybychom skeptickou představu „soukromé pravdy“ důsledně přijali, kdybychom přistoupili na to, že každý má svoji pravdu, a kdyby se nám tak ztratil rozdíl mezi pravdivou a nepravdivou řečí, ztratili bychom dobrodiní řeči. Žádné slovo bychom nemohli brát vážně a místo mluvení bychom se museli dohadovat pěstí, mečem nebo kalašnikovem. Nic jiného by totiž neplatilo.

To je důsledek jistě absurdní, ale dilema tu je. Je to skutečně tak, že pravda je zároveň nutná podmínka řeči a na druhé straně příčina konfliktů a dokonce násilností? Není to spíš obráceně,

že totiž řeč – a to znamená pravdivá řeč – je tou zásadní alternativou ke lži a násilí, jak to viděl Karel Čapek nebo třeba Václav Havel?

Domnívám se, že dilema se dá vyřešit, budeme ale muset lépe rozlišovat, a to i s rizikem, že budeme vypadat jako pedanti. Ano, lidé se ve jménu nějaké pravdy nejenom přeli, ale také vyháněli a zabíjeli. Zakopaný pes je ovšem v tom, že to nebyla pravda, ale „nějaká pravda“, ta nebo ona, jedna proti druhé. To je dost velký rozdíl. Věta, že dvakrát dvě jsou čtyři, je asi pravdivá, ale je to pravda? Kdybychom chtěli mluvit přesněji, museli bychom říci, že je to v nejlepším případě pravdivá výpověď, pravdivá věta. Takových různých vět a výpovědí je ovšem mnoho a mohou také stát proti sobě. Pokud ale chceme vůbec mluvit, musíme rozlišovat, které jsou pravdivé a které nepravdivé nebo dokonce lživé. A slovem pravda můžeme potom rozumět to zvláštní a nesamozřejmé světlo, které člověku aspoň někdy umožňuje, aby pravdivé a nepravdivé od sebe odlišil. Pravda tedy není žádné tvrzení, žádný jednotlivý fakt či poznatek, nýbrž ten podivuhodný a společný rys všech pravdivých vět, postojů a možná i pravdivých lidí, na něž se člověk může spolehnout. Že se přitom může také zmýlit je jen přirozený důsledek jeho lidství, který ovšem také odkazuje k pravdě: „Mýlil jsem se“ je jedna z nejhlubších poklon, jaké může člověk pravdě udělat.

Lidé se tedy dostávali a dostávají do sporů a válek ne kvůli pravdě jako takové, ale jen proto, že si to nebo ono tvrzení, postoj či ideu pevně spojili s pravdou, pokládali je za „nějakou“ nebo „svoji pravdu“. Pokud přitom nezapomněli, že pravda je právě to, co dovoluje odlišit pravdivé od nepravdivého, mohli se na ni spolehnout a začít ji hledat, například právě v řeči. Teprve lidem, kteří tento zásadní rozdíl nevidí nebo odmítají, nezbyvá nic jiného než své protivníky umlčet, vyhnat nebo zadupat do země. Protože o pravdě nevědí nebo v ni nevěří, mohou veselé lhát, protože je to přece jedno. Ale pozor: i lhát se musí spolehat, že mu oklamany člověk uvěří, že jeho lež bude pokládat za pravdivou řeč; jinak by ani lež neměla smysl.

Zl'ava: Karel Čapek a jeho brat Josef Čapek